

Hvilken betydning har andelsorganiserede virksomheder i deres lokalområde?

*Et casestudie af lokalområderne omkring Thorup Strand Kystfiskerlaug og
Hertha Levefællesskab*

Forfattere:
Egon Noe og Helle Rotbøll Randløv

Projektet er finansieret af Kooperationen, Gaia Trust, Andelsforeningernes Humanitære og Kulturelle Fond og Center for landdistriktsforskning.

Alle rettigheder forbeholdes centret (CLF). Mekanisk eller fotografisk gengivelse af denne REPORT eller dele heraf er uden instituttets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er uddrag til anmeldelser.

© Syddansk Universitet, Esbjerg og forfatterne, 2018.

Center for Landdistriktsforskning

CLF REPORT 66/2018

ISBN 978-87-93462-14-4

Undersøgelsen er finansieret af midler fra Kooperationen, Gaia Trust, Andelsforeningernes Humanitære og Kulturelle Fond og Center for Landdistriktsforskning. For undersøgelsens udformning er alene Center for Landdistriktsforskning ansvarlig.

Egon Noe
Center for Landdistriktsforskning
Syddansk Universitet
Niels Bohrs Vej 9-10
DK-6700 Esbjerg
Tlf.: 6550 3613
E-mail: enoe@sam.sdu.dk

Helle Rotbøll Randløv
Center for Landdistriktsforskning
Syddansk Universitet
Niels Bohrs Vej 9-10
DK-6700 Esbjerg
Tlf.: 6550 8977
E-mail: hro@sam.sdu.dk

Forsidefoto: øverst: © 2018 Hertha Levefællesskab
herunder fra Thorup Strand 2017 Helle Rotbøll Randløv

FORORD

I forhold til landdistrikterne er der et stort behov for økonomiske initiativer, der kan være med til at revitalisere levevilkårene, så vi dermed forsat har et sammenhængende Danmark. Rundt omkring i landet blomstrer i disse år en række nye initiativer og nye forretningsmodeller op, der kan tænkes at få stor betydning for udviklingen i landdistrikterne, lige så vel som andelsbevægelsen havde en overordentlig betydning for udviklingen i det 19 århundredes opblomstring i Danmark. Nogle af disse initiativer bygger på forskellige former for fællesskabsøkonomier, der strækker sig fra mere traditionelle former for andelselskaber til nye former for crowdfunding og partnerskaber.

Fra Center for Landdistriktsforskning mener vi, at det er vigtigt at få disse muligheder belyst, så de kan danne eksempel for andre og bidrage med indsigt i nye udviklingsmuligheder generelt. Vi er derfor glade for, at Kirsten Malling Olsen har taget initiativ til at stimulere til denne lille undersøgelse, og at man fra Kooperationen, Gaia Trust, Andelsforeningernes Humanitære og Kulturelle Fond har gjort undersøgelsen økonomisk muligt. Vi håber, at resultaterne vil inspirere til forsat udvikling af tiltag, der kan styrke udvikling og levevilkår i landdistrikterne.

Undersøgelsen har kun fokuseret på to velfungerende cases, men det kunne være relevant at følge op med en større undersøgelse, der afdækker de udfordringer og betingelser, der skal til, for at fællesskabsinitiativet fungerer godt og dermed også give mulighed for at lære af eksempler, hvor man har været mindre succesfulde og dermed også følge op på den lange andelsforskningstradition i Esbjerg.

Egon Noe
Esbjerg, februar 2018

INDHOLDSFORTEGNELSE

1.	SAMMENFATNING	5
2.	INDLEDNING	6
2.1.	Undersøgelsens metode og valg af informanter	6
3.	THORUP STRAND KYSTFISKERLAUG	9
3.1.	Analyse - Thorup Strand lokalområdet.....	10
4.	HERTHA LEVEFÆLLESSKABET	14
4.1.	Analyse Herskind og Hertha Levefællesskab	15
5.	KONKLUSION	19
	REFERENCER	20

1. SAMMENFATNING

Bidrager andelsorganiserede virksomheder til positiv udvikling i deres lokalområde? Det er det grundlæggende spørgsmål, der ligger til grund for denne undersøgelse, der er iværksat af Kooperationen. Undersøgelsen bygger på et kvalitativt casestudie af lokalområderne til henholdsvis Thorup Strand Kystfiskerlaug og Hertha Levefællesskab.

Lokalområdet omkring Thorup Strand består af tre mindre landsbyer: Vester Thorup, Klim og Thorup Strand, og de ligger i Jammerbugt Kommune. Hertha ligger i udkanten af Herskind i Skanderborg Kommune. Undersøgelsen bygger på interviews med forskellige aktører fra de to lokalsamfund.

Undersøgelsen har fokus på de lokale samarbejder og dynamikker, og analysen frembringer flere centrale tematikker for de to case områder. Begge kooperationer er blevet signaturfortællinger og fremvises for nye tilflyttere og gæster i kommunerne og er hermed blevet en del af den lokale kommunale markedsføringsstrategi. Begge lokalområder er stærke i forhold til foreningsliv og traditioner, og de lokale kræfter bakker op om kooperativerne, der blandt andet tilfører lokale arbejdspladser og bidrager til at holde liv i skoler, daginstitutioner og dagligvarebutikker, samt fastholder og udvikler en befolkningsdynamik.

2. INDLEDNING

I februar 2017 afholdt arbejdsgiver- og interesseorganisationen Kooperationen en konference med titlen 'Den nyere andelsorganisering og dens betydning for lokal udvikling i landdistrikterne', hvor et af de centrale emner var betydning af kooperativets tilstedeværelse for den lokale udvikling, og hvorvidt andelstanken er brugbar i udviklingen af landdistrikterne. Fra arbejdsgiver- og interesseorganisationens side har man følgende definition på en Kooperation:

”En kooperativ virksomhed er en selvstændig sammenslutning af personer, der frivilligt er gået sammen for at fremme deres fælles økonomiske, sociale og kulturelle behov og interesser gennem en fælles ejet og demokratisk styret virksomhed. Begrebet Fællesskabsøkonomi omfatter både kooperativer og andelsforeninger/virksomheder samt lignende økonomisk forpligtende fællesskaber – herunder typisk organiseringer, som ikke ville kalde sig selv kooperativer eller andelselskaber, men som er kendetegnet ved, at der er en fælles økonomisk interesse og et formål, der svarer til denne.”

(Kooperationen)

Kooperativerne arbejder med værdier og målsætninger på en række parametre, der har væsentlig betydning for den lokale udvikling: etablering af lokale arbejdspladser, salg af lokale producenters primære og sekundære fødevarerprodukter, igangsætter af lokale udviklingstiltag, sikring af lokale dagligvareindkøb, øget fællesskabsfølelse og solidaritet, løsning af velfærdsopgaver og boligbehov, etablering af alternativ energi og gødning, promovering af kunst mv. Man kan sige, at alle disse parametre har lokal betydning i relation til opfyldelse af egne formål. Dertil kommer, at man kan forvente afledte effekter i form af uddeling af penge og tilstedeværelse og deltagelse i andre lokale udviklingsaktiviteter samt en vis markedsføringseffekt. Man kan således have en klar forventning om, at fællesskabsøkonomierne bidrager til udvikling af bæredygtigheden af de lokalområder, de indgår i, som rækker ud over den udvikling, der skabes internt i kooperativerne. Disse effekter er imidlertid ikke særlig velundersøgte.

Formålet med undersøgelsen, der danner grundlag for denne rapport, er således at blive klogere på de konkrete afledte effekter af fællesskabsøkonomierne i forhold til den lokale udvikling. Indfries disse forventede positive udviklingseffekter af den lokalt placerede fællesskabsøkonomi?

2.1. UNDERSØGELSENS METODE OG VALG AF INFORMANTER

Undersøgelsen bygger på en kvalitativ casestudie tilgang, hvor omdrejningspunktet er at afdække de lokale beboers evalueringer af den betydning, som fællesskabsøkonomierne har for livsgrundlaget lokalt. I dialog med Kooperationen er det Thorup Strand Kystfiskerlaug og Hertha Levefællesskab, der er blevet udvalgt som omdrejningspunkt for de to casestudier og dermed de to lokalområder disse fællesskabsøkonomier indgår i, nemlig Thorup-Klim området og landsbyen Herskind.

De to cases er udvalgt, da de dels har vist sig levedygtige over en længere periode og dels repræsenterer to meget forskellige former for fællesskabsøkonomier. Thorupstrand Kystfiskerlaug er organiseret som et AMBA selskab og repræsenterer et traditionelt lokalt

erhverv organiseret på en ny måde, hvor Hertha Levefællesskab repræsenterer en institution, der har etableret sig i landsbyen og varetager en velfærdsopgave på en alternativ måde. Man kan således forvente, at de lokale effekter må være særlige tydelige her, og dermed velegnede til at få en indsigt i den mulige sammenhæng i praksis og dermed potentialerne i fællesskabsøkonomierne i forhold til landdistriktsudvikling, men samtidig også, at hvis vi ikke finder en klar effekt her, så er der også ringe sandsynlighed for at finde det andre steder (Flyvbjerg, 2010).

I starten af november 2017 blev der afholdt et opstartsmøde med repræsentanter fra henholdsvis Thorup Strand Kystfiskerlaug og Levefællesskabet Hertha, samt 2 repræsentanter fra Center for Landdistriktsforskning og én konsulent med tilknytning til Kooperationen. Mødet havde til formål at få indblik i repræsentanternes eget indtryk af fællesskabsøkonomiernes betydning i lokalområdet.

For begge case områder er der gennemført 6 kvalitative interviews. Informanterne er udvalgt således, at de forventes at kunne bidrage med så vidt muligt forskellige vinkler ind på lokalsamfundet og dermed i forhold til at vurdere de potentielle afledte effekter. De interviewede personer fremgår af følgende skema:

Thorup Strand	Stilling / repræsentere
Carl Ganner Bech	Skoleleder i Klim-Thorup skole, vuggestue, børnehave og SFO
Henrik Agesen	Direktør for Klim Sparekasse
Lisbeth Olsen	Medejer af Thorup Strand Røgeri
Pia Rasmussen	Formand for Thorup-Klim Ungdoms- og Gymnastikforening
Louise Skov	Brugsuddeler i Lokal-Brugsen i Thorup
Anders Stryhn	Chef for Erhverv, turisme og landdistrikter i Jammerbugt Kommune

Herskind	Stilling / repræsentere
Kim Sørensen	Skoleleder i Herskind skole og børnehus
Michael Øulee	Brugsuddeler i Herskind Daglig brugsen
Anna Margrethe Kristensen	Formand for forsamlingshuset i Herskind
Hans Gravsholt	Pensionist, tidligere redaktør af Herskindsigt
Morten Bang og Ulla Maria Schmidt	Tilflyttere til Herskind
Jesper Simonsen	Leder af Kultur og Erhverv i Skanderborg Kommune

Interviewene, der blev gennemført i løbet af november måned 2017, foregik i de interviewedes lokale rammer og varede mellem ½-1 time. Interviewguiden var bygget op om spørgsmål omkring samarbejde, relationer og konkrete aktiviteterets betydning for lokalområdet med henblik på at få et indblik i områdets fortællinger og dynamikker.

Analysen har taget udgangspunkt i at afdække og præsentere de centrale fremkomne tematikker fra hvert lokalområde og ud fra det samlet set at give en fortolkning af den lokale dynamik, som den fremstår gennem de seks udvalgte lokale repræsentanter. Resultaterne

Hvilken betydning har andelsorganiserede virksomheder i deres lokalområde?

og konklusionerne af case analyserne er præsenteret og diskuteret på to fyraftensmøder, ét i hvert case område, hvor de interviewede, samt kontaktpersoner fra de involverede cases og to øvrige repræsentanter fra lokalområdet, har deltaget. Som grundlag for de to analyser gives først en kort beskrivelse af de to cases i form af henholdsvis fællesskabsøkonomien og af det omkringliggende lokalsamfund.

3. THORUP STRAND KYSTFISKERLAUG

Foto af Thorup Strand, Helle Rotbøll Randløv 2018

Thorup Strand Kystfiskerlaug blev etableret i 2006 som en reaktion på den politiske fiskeri-reform, der samme år indførte fiskerikvoter, der flyttede retten til at fange fisk fra den enkelte fisker til bådejerne. Reformen skabte en hård konkurrence og i løbet af 2 år steg prisen på en fiskerbåd med 1.000 %, hvilket medførte, at mange af de små kystfiskersamfund forsvandt. I et forsøg på at modstå denne udvikling, gik fiskerfamilierne i Thorup Strand sammen og dannede kystfiskerlauget, der er blevet en andelsorganisation. Formålet med kystfiskerlauget er at bevare det lokale kystfiskeri for fremtiden og hermed sikre basis for den livsform kystfiskeriet gennem mange generationer har haft tradition for i dette område.

”Thorupstrand Kystfiskerlaug er et kooperativ bestående af kystfiskere, der fisker fra Thorupstrand. Laugets overordnede mål er at sikre fiskeriet i kystfiskerlejet Thorupstrand. Laugets medlemmer forvalter deres fangstrettigheder (fiskekvoter) i fællesskab.”

(www.thorupstrandfisk.dk)

Ved opstarten var der syv både, der indgik i fællesskabet og hermed skabte grundlaget for at vedligeholde fiskeriet fra Thorup Strand. I 2017 er der 9 både, og 18 lokale fiskere er involveret i kystfiskerlauget. På grund af de skånsomme fiskemetoder der benyttes her, fanger man fisk af en høj kvalitet, der kan handles efter EU's fineste standarder, og samtidig sikrer man bevaringen af en fiskebestand til fremtidens fiskeri (thorupstrandkystfiskerlaug.dk/kodeks.pdf). Med dette tiltag er det lykket at bevare og udvikle kystfiskeriet ved Thorup Strand og flere initiativer skyder op. I 2007 opstår Hanherred Havbåde i Slette Strand, der har specialiseret sig i at reparere og bygge de klinkbyggede fiskerbåde, som benyttes ved kystfiskeriet. På Hanherred Havbåde arbejder 3 bådebyggere, og der uddannes lærlinge i dette specielle nichehåndværk. Værftet er desuden åbent for besøgende, der

her kan se og opleve den lange kulturtradition omkring kystfiskeriet og kystfiskersamfundene, og en forsker er ansat her til at forestå formidlingen og skabe udviklingsprojekter omkring denne kulturarv.

(www.havbaade.dk)

I 2014 indvies i Thorup Strand et nyt pakhuis med samlecentral, renserum, kølerum, forarbejdningshal, is-magasin og fiskebutik. Dette sikrer gode arbejdsforhold for de 6 fuldtidsansatte der arbejder på land og de mellem 100-200 løsarbejdere, der renser rødspætter i sæsonen fra maj-november. Herudover er der ca. 20 ansatte i fiskebutikken på stranden. Landingspladsen og pakhuset bliver drevet i et samarbejde mellem kystfiskerlauget og de to øvrige fiskerfamilier, der fisker fra Thorup Strand. Dette samarbejde er organiseret som en fiskeriforening. I december 2015 starter Thorup Strand Røgeri op, ligeledes afledt af det bevarede kystfiskeri. Her sælges røgvarer hele året rundt fra adressen i Vester Thorup, og røgeriet har 2 fastansatte og to afløsere.

Lokalområdet

Lokalområdet omkring Thorup Strand består af 3 mindre landsbyer: Thorup Strand, Vester Thorup og Klim. I Klim ligger der to skoler, to kirker og en idrætshal og forsamlingshus, i Vester Thorup ligger Lokal-brugsen og et forsamlingshus, mens boldklubben holder til i Thorup Strand, hvor der er boldbaner og en naturlegeplads.

I forbindelse med kommunalreformen i 2007 kommer området under Jammerbugt Kommune, hvor kommunalbestyrelsen i 2014 beslutter sig for at lave en forsøgsordning; et initiativ der kaldes "Liv i by og skole". Dette initiativ har til formål at styrke landområderne gennem en mere decentral styring og borgerinddragende logik. Så i stedet for at lukke de mindre skoler, satser man i stedet på at skabe en kobling mellem landdistrikts- og skoleudvikling. Tiltaget er ved udgangen af 2017 blevet evalueret, og heraf fremgår det, at der inden for denne fireårs periode er lykkedes stort set at fastholde befolkningstallet i området. Befolkningstallet for Thorup-Klim skoledistrikt er i 2014 på 1367 og falder over 4 år en lille smule til 1361 i september 2017 (Evaluering Liv i by og skole 2014 – 2017, Jammerbugt Kommune).

Jammerbugt Kommune har samlet en befolkningstilgang på 0,2% over de seneste 6 år, og Thorup området bidrager til stabiliteten ved stort set at opretholde befolkningstallet på trods af beliggenheden. De seneste 12 måneder er der født 20 børn i skoledistriktet, hvilket er en fremgang på 33 % i forhold til det lokale gennemsnit de seneste 4 år (Befolkningstal Jammerbugt Kommune – 01.01 2018).

3.1. ANALYSE - THORUP STRAND LOKALOMRÅDET

I interviewene fra Thorup strand lokalområdet er der en række temaer der går igen i interviewene. I det følgende beskrives de mest centrale temaer i forhold til at afdække de lokales opfattelser af dynamikken og den afledte effekt mellem Kystfiskerlauget og lokalområdet.

3.1.1 SAMMENHÆNGSKRAFT OG STOLTHED

Det første overordnede tema her er at der er en stærk social sammenhængskraft i området. Området har en lang tradition for, at folk står sammen, man hjælper hinanden og rykker sammen, og man er lykkes med at få ting til at ske i fællesskab. Man forventer ikke den store opbakning eller hjælp fra kommunen, man er indstillet på, at det man gerne ser ske, må man selv mobilisere en del af ressourcerne til, så kan det være, der kan komme hjælp fra kommunen derefter. Der er en stor loyalitet mellem de forskellige grene af lokalsamfundet og en bred forståelse for den gensidige afhængighed, de tre små landsbyer imellem. Der er opbakning til de lokale skoler; de ansatte på folkeskolen bor i området, man bruger den lokale sparekasse og handler i Lokal-Brugsen. Kystfiskeriet har været en del af erhvervsgrundlaget her i flere hundrede år, og lokalområdet bakker op om deres nuværende succes, da den sætter spor på flere niveauer. De lokale er meget glade for at bo her og vil gerne iværksætte tiltag, der kan bevare eller skabe flere arbejdspladser, så flere har mulighed for at blive boende, komme tilbage hertil eller få lyst til at tilflytte området. Følgende citater er taget fra interviewene med de lokale aktører:

”Vi føler at vi er en stor familie ... det er sådan vi er vokset op og jeg kunne ikke tænke mig det anderledes ... selvom det ikke altid har været på papiret, det her kystfiskerlaug med en økonomisk del, så har det været det, uskrevet alligevel”

Lisbeth Olsen – Medejer af Thorup Strand Røgeri

”Men herude ved vi godt at hvis vi skal have noget, så er vi nødt til selv at tage hænderne op af lommen, ellers får vi ikke noget ... Så må vi ud og stemme dørklokker og lave alle mulige arrangementer for at få tjent penge ind ... det er muligheden herude, og folk ved godt det er sådan det er, så de er rigtig gode til at støtte alt muligt ... der er et sammenhold herude af en anden verden”

Pia Rasmussen – Formand for gymnastikforeningen

”Alle der arbejder her bor lige i nærheden ... her bor de og er en del af lokalsamfundet ... (Samarbejdet) er ukompliceret, vi kender jo alle sammen hinanden ... vi kan snakke sammen alle sammen, vi har jo hallen ... og skolen der er fælles, det er jo det, der er omdrejningspunktet”

Carl Ganner Bech – Skoleleder på Thorup-Klim skole

”Vi oplever også en loyalitet, både hos fiskerne men også mange andre i vores lokalområde ... vi gør hvad vi kan for at være der for dem alle sammen og vi foretrækker ikke den ene fremfor den anden ... folk kommer og siger hvis de er utilfredse, de skifter ikke bare pengeinstitut”

Henrik Agesen – Direktør for Klim Sparekasse

”De står sammen i tykt og tyndt og de forstår at få noget til at blomstre selv når det ser allermest trist ud ... de giver ikke bare op ... jeg tror man skal være lavet af noget lidt specielt for at være her”

Louise Skov – Brugsuddeler

”Det er ... et unikt, stolt lokalområde hvor der er noget at komme efter ... nogle gode fortællinger og et godt lokalt fællesskab, fødevarer og alt det der ... det er en signaturfortælling for Jammerbugt Kommune”

Anders Stryhn – Chef for Erhverv, turisme og landdistrikter i Jammerbugt Kommune

3.1.2 KAPITALISERER PÅ FÆLLESSKABET OG SKABER SYNERGIEFFEKT

Et andet tema, der springer frem, når man ser på dynamikken i dette lokalområde, er, at de har haft held til at bruge deres fællesskaber til noget konstruktivt. Fællesskaberne skaber adgang til ressourcer; det være sig støtte fra de lokale og i høj grad støtte udefra. Ved at organisere sig og stå sammen og henvende sig til myndigheder og fonde som en forening eller andelsorganisation får man adgang og lydhørhed på et helt andet niveau, end hvis man kommer som individuelle borgere. Kystfiskerlauget har gjort det muligt at holde på fiskerikvoterne og vedligeholde faciliteterne, og på den måde er det lykket at bevare erhvervsfiskeriet i området. Sammen med to individuelle fiskere og Hanherred Havbåde lykkes det at samarbejde om at søge investering til et nyt pakhús med moderne faciliteter til håndteringen af fisk på land, der drives af dette udvidede fællesskab - Fiskeriforeningen. I Klim står en idrætshal ved siden af folkeskolen, som er 50 % finansieret lokalt gennem frivilligt arbejde og tilskud. Man kan tale om, at man i dette lokalområde forstår at kapitalisere på deres fællesskaber. En anden faktor, der har været med til at skabe synergieffekt, er det forhold, at Jammerbugt Kommune i 2014 ændrer strategi i forhold til de mindre samfund med tiltaget "Liv i by og skole" og hermed giver lokalområdet mulighed for at få mere indflydelse på skolen og den lokale udviklingsstrategi.

"Det er jo for at få sat gang i en bølge at vi har valgt at lave et røgeri her hvor fisken kommer fra ... det er en rigtig god fortælling, den er meget positiv og det kan vi mærke ... fortællingen er at der er det her fællesskab om at få det hele til at køre ... og står man sammen så er man bedre stillet end hvis man bare er sig selv og kæmper"

Lisbeth Olsen – Medejer af Thorup Strand Røgeri

"Det nede ved Thorup Strand har været helt unikt, det var ret oplagt at det skulle være sådan ... vi skal også være taknemmelige over at Jammerbugt Kommune er kommet i tanke om at de vil prioritere de her landdistriktsområder"

Henrik Agesen – Direktør i Klim Sparekasse

"De har mobiliseret nogle kræfter der gør dette, de er stadig en lille spiller, men en spiller der er plads til, og det kunne de nok ikke have gjort som enkelte fiskere, det kunne de ikke... det har jo også dannet grundlaget for de faciliteter der er derude"

Anders Stryhn - Chef for Erhverv, turisme og landdistrikter i Jammerbugt Kommune

"Hvis ikke de havde det fællesskab dernede, så tror jeg slet ikke at det havde været der i dag ... Det er en rigtig positiv historie, ikke bare for Thorup Strand men for hele Jammerbugt Kommune"

Carl Ganner Bech – Skoleleder på Thorup-Klim skole

"Jeg er så stolt og bæret over at være med i det ... alle damerne i 'Tirdagsklubben' de sørger for rundstykker og morgenmad og det glider bare ... det er derfor det lykkes at være fælles, for selvfølgelig kan vi ikke enes om alt, men i bund og grund så kæmper vi alle sammen for Thorup"

Louise Skov Brugsuddeler

3.1.3 FÆLLESSKAB – ET STÆRKT BRAND

Kystfiskerlauget har været gode til at kommunikere omkring deres fællesskab. Thorup Strand Kystfiskerlaug fremgår 76 gange i de landsdækkende -, regionale og lokale aviser og magasiner inden for de seneste år. Men det er helt klart TV2's dokumentarserie om "Gutterne på kutterne", der har haft den brede offentlige opmærksomhed med 843 omtaler og artikler og det tiltag, der for alvor har sat skub i besøgstallet (Infomedia). Området har godt fat i den del af turismen, der vil have autenticitet, naturoplevelser og lokale fødevarer. De lokale oplever, at besøgende kommer for at få et glimt af fællesskabet og måske selv opleve sig som en del af det, når man spiser deres friskfangede fisk. Men opmærksomhed har også sine bivirkninger, da infrastrukturen i området ikke helt kan følge med det stigende besøgstal, og det stiller krav til de lokale i sommermånederne.

"Jeg oplever en interesse for det der er autentisk og det der er 'Back to nature' agtigt ... hele den der fødevarerfortælling ... der er de jo et fyrtårn ... Det er helt sikkert en unik case fordi der er så mange elementer der spiller sammen. Det er landdistriktsudvikling, det er erhvervsudvikling og det er turismeudvikling der går op i en højere enhed"

Anders Stryhn – Chef for Erhverv, turisme og landdistrikter i Jammerbugt Kommune

"Jesper sagde i går vi var på scenen "Det føles som et godstog uden stoppesteder, som bare kører". Det var fedt, og vi gik hjem trætte hver dag ... men jeg synes stadig det var fedt"

Lisbeth Olsen – Medejer af Thorup Strand Røgeri

"Det er jo blevet en turistmagnet dernede, og det kan man jo godt mærke... det er jo et marreridt hvis man skal ud og cykle i sommerperioden, fordi der ikke er nogle cykelstier. Der er så mange biler."

Pia Rasmussen – Formand for gymnastikforeningen

3.1.4 AKADEMIKERE DER BIDRAGER

Traditionen for sammenhold og gode evner til at udnytte og formidle fællesskabet er nogle af faktorerne, der gør sig gældende i Thorup Strand området, men der er en faktor mere, der ikke er til at komme uden om, når man forsøger at forstå den positive synergieffekt, der er opstået her. Men der er også to tilflyttere, der i særlig grad spiller en rolle i forhold til kommunikationen med omverden. Thomas Højrup og Kirsten Monrad Hansen ('Pipsen'), der flyttede til området for 20 år siden, er uden tvivl en kæmpe kapacitet for området og udnytter deres kompetencer til fordel for det lokale fællesskab.

"Pipsen er super aktiv omkring det her og er altid tilgængelig ... hende bruger vi rigtig meget og hun er en super god ambassadør"

Anders Stryhn - Chef for Erhverv, turisme og landdistrikter i Jammerbugt Kommune

"Thomas Højrup har gjort meget i forhold til det ... (alt) det der med at søge midler hjem"

Pia Rasmussen - Formand for gymnastikforeningen

"Det er da i høj grad Thomas' fortjeneste ... han er dygtig til at kommunikere med politikere og fonde ... han er et rigtig godt bindeled mellem kystfiskerne og myndighederne ... han har kunnet åbne en masse døre ... på den måde er det unikt"

Henrik Agesen – Direktør i Klim Sparekasse

4. HERTHA LEVEFÆLLESSKABET

Høstmarked på Hertha 2017 – foto af Niels Jørgen Berg

Idégrundlaget for Hertha Levefællesskab bliver skabt i 1986, hvor en gruppe på 40 mennesker samles omkring en vision om at skabe en optimal livssituation for voksne udviklingshæmmede, hvor de kan leve et liv i fællesskab med såkaldt normale. I 1994 præsenterer gruppen visionen som ”Et levefællesskab i landsbyform med voksne udviklingshæmmede ud fra Rudolf Steiners menneskesyn”. Levefællesskabet realiseres i 1996 i et samarbejde med det daværende Galten Kommune, og foreningen etablerer sig på 40 hektar jord i udkanten af landsbyen Herskind (Hertha Levefællesskab, 2015).

De 40 hektarer ejes af Hertha Landsbyfond, der har skabt og driver de fysiske rammer på området. Herunder er der en selvejende institution og to foreninger, der står for at udfylde de fysiske rammer:

1. **Hertha Bofællesskaber og Værksteder – HBV** - der består af 26 beskyttede boliger for udviklingshæmmede voksne. Boligerne er fordelt på 3 bofællesskaber og 5 selvstændige lejligheder. HBV er en selvejende institution med 48 medarbejdere tilknyttet, fordelt på 39 fastansatte og 9 timelønnede. Værkstederne er et biodynamisk landbrug og gartneri, et mejeri, et bageri, et køkken, en vævestue, et vaskeri, en drama- og teatergruppe samt en madordning for den lokale børnehave og skole. I alle værksteder indgår de udviklingshæmmede i arbejdet sammen med de ansatte.
2. **Hertha Grundejerforeningen** er rammen for de 149 beboere (85 voksne og 38 børn, samt de 26 udviklingshæmmede) på Hertha, der er fordelt på ejer- og lejligheder. Landsbyfonden har lejligheder og huse, der udlejes, og der er udstykket parceller, hvor ejerne selv har bygget huse.

3. **Hertha Støtteforening** består af folk direkte involveret i stedet, såsom alle beboerne, medarbejderne, de udviklingshæmmedes forældre og folk på venteliste og herudover medlemmer, som ønsker at støtte initiativet.

Der er medarbejdere, der bor på Hertha og medarbejdere der bor udenfor. De udviklingshæmmede der arbejder på værkstederne kan også bo uden for Hertha, og der er både interne aktiviteter og aktiviteter, der er åbne og henvender sig til et bredere publikum. Herthas mejeri og bageri leverer varer til den lokale Dagligbrugs og Hertha driver en madordning i børnehaven, som skolebørnene også kan benytte. I 2017 er et nyt initiativ kommet til, det hedder "Fra haver til maver", og her har Hertha givet den lokale skole og børnehave adgang til et stykke jord, hvor de kan dyrke grøntsager.

Lokalområdet

Herskind er en landsby med ca. 775 indbyggere. Landsbyen har tidligere været en del af Galten Kommune, men blev efter kommunalreformen en del af Skanderborg Kommune. Herskind ligger i den nordlige del af Skanderborg Kommune, tæt på både Århus (16 km) og Skanderborg (22 km) og Silkeborg (28 km), og herudover er der kun 5 km til motorvejen. Herskind området har de billigste priser på byggegrunde i kommunen. Herskind har en skole 0.-9. kl., en børnehave og SFO. En ny vuggestue er under opførsel, og en mindre idrætshal ligger i forbindelse med skolens parkeringsplads. Herudover er der en dagligbrugs og et forsamlingshus. I landsbyen ligger ligeledes flere entreprenørfirmaer og et gartneri.

Herskind ligger i Skivholme sogn, og de to landsbyer er samlet omkring at dele skolen, Dagli'Brugsen og kirken. Landsbyrådet for Herskind og Skivholme har i mere end 40 år udgivet et lokalt blad, der udkommer 4 gange om året, som de kalder *Herskindsigt*. Bladet bliver husstandsomdelt og rummer faste indlæg fra landsbyrådet, skole og børnehuset, Dagli'Brugsen, spejderne, forsamlingshusene, præsten, boldklubben, Hertha m.fl. De lokale virksomheder annoncerer i bladet, og den rummer en kalender og giver hermed et overblik over områdets mange forskelligartede aktiviteter, såsom årligt tilbagevendende arrangementer; "Quindeaften" i forsamlingshuset, Landsbydagen, Høstfest i Hertha og fortløbende fællesspisninger i forsamlingshuset, integrationskaffe for nye tilflyttere m.m. Landsbyrådet er endvidere den instans, der kommunikerer med Skanderborg Kommune på vegne af de lokale foreninger og interessenter.

Skanderborg Kommune har over de sidste 10 år haft en fremgang i befolkningstallet på ca. 9 %, og i Herskind området er der i samme periode en fremgang på ca. 6 %, hvilket må tolkes som et fint resultat for en mindre landsby i udkanten af kommunen.

4.1. ANALYSE HERSKIND OG HERTHA LEVEFÆLLESSKAB

I interviewene fra Herthas lokalområde er der en række temaer der går igen i interviewene. I det følgende beskrives de mest centrale temaer i forhold til at afdække de lokales opfattelser af dynamikken mellem Hertha og lokalområdet.

4.1.1 RUMMELIGHED, TRADITIONER OG INTEGRATION

Det første tema i lokalområdet omkring Hertha Levefællesskab er, at det fremstår som et åbent og rummeligt område med mange traditioner og fællesaktiviteter mellem landsbyens foreninger og institutioner. Det var forholdsvis nemt at blive enige om ikke at modsætte sig Hertha Levefællesskab, da de ledte efter et sted at slå sig ned. I Landsbyen var der en forståelse af, at Hertha kunne bidrage med liv og arbejdspladser og modvirke en tendens, der pegede henimod, at Herskind fik status af en soveby. Der er et fortløbende samarbejde for integration og samarbejde mellem Herskind og Hertha.

”Vi tænkte at det var godt at vi ikke bare blev en sovelandsby og det ville jo betyde at der var en masse der boede der, som også havde arbejde herude omkring og det ville give en form for liv ... vi ville gerne at Herskind skulle vokse”

Hans Gravsholt – Tidl. Redaktør af Herskindsigt

”Der var generelt positiv stemning for at de skulle flytte herud ... jeg tror generelt folk er positive over at de er herude, de er bare en del af vores samfund ... det har da sat vores lille samfund på landkortet”

Anna Margrethe Kristensen - Formand for forsamlingshuset

”Vi holder fast i mange traditioner med sommerfest og fælles Skt.Hans, Lucia og krybbespil ... vi har mange aktiviteter hvor vi tager hinanden med ... man gør rigtig meget i lokalsamfundet med traditioner for at sikre at man hænger sammen”

Kim Sørensen – Skoleleder i Herskind skole og børnehus

”Herskind er jo også en landsby hvor man har et stærkt landsbyråd og hvor man er meget besøgt og velbenyttet forsamlingshus, man har en skole ... der er noget kraft i området og traditionelt har der været folk, som gerne ville noget og var enormt aktive i deres liv ... det kendetegner Herskind området”

Jesper Simonsen -Leder af Kultur og Erhverv i Skanderborg Kommune

4.1.2 STÆRKE KRÆFTER, DER SAMLER OG SAMARBEJDER

Det er hovedsageligt individuelle kræfter i Hertha og Herskind, der står for dette samarbejde omkring integrationen. I Herskind er der nogle ildsjæle, der agerer blæksprutter og står for at samle de lokale kræfter og skabe bindeled mellem de forskellige foreninger og aktiviteter i lokalområdet. *Herskindsigt* er et lysende eksempel herpå. De lokale ildsjæle er bevidste om, hvad der skaber sammenhængskraft og er opmærksomme på at få Hertha med ind i det fællesskab, der allerede eksisterer i byen. Samtidigt gøres der fra Herthas side en stor indsats for at få bofællesskabet og værkstedsdelen integreret i Herskind, og der samarbejdes med bl.a. skolen omkring madordning og adgang til haverne, og de handler gennem Dagligbruksen, der også sælger Herthas mejerivarer og brød.

”En af de ting jeg sørgede for var at de fik nogle sider med hver gang i *Herskindsigt* ... hvis de skulle accepteres af lokalbefolkningen, så skulle lokal befolkningen have en mulighed for at læse om dem, det var det der var min pointe ... så gamle Herskind kunne følge med i hvad der skete derude ... det var et bindeled”

Hans Gravsholt – Tidl. Redaktør på Herskindsigt

“Jeg håber og tror på at det skaber inklusion for folk der er anderledes, at det gerne skulle betyde noget for vores børn i skolen ... at vi kan have et godt fællesskab med dem også, at vi har en skole, der er inkluderende ”

Kim Sørensen – Skoleleder Herskind skole og børnehus

”Børnehaven har jo fået deres eget lille køkkenhave dernede, hvor man tager børnene med derned... det er da noget vores ældste datter snakker om, når hun har været nede og grave kartofler op. Det er fedt at man har den mulighed, det har man jo ikke i mange andre byer”

Morten Bang – tilflytter til Herskind

4.1.3 YNDET UDFLUGTSMÅL

Hertha adskiller sig fra den øvrige landsby med sin arkitektur og værdimæssige holdninger, og der kommer hvert år mellem 6-7.000 gæster til Hertha levested, og det er med til at sætte Herskind på landkortet. Skanderborg Kommune har Hertha på sin liste over de tre faste ting, der vises frem, når nye tilflyttere og gæster udefra skal vises rundt i kommunen. De to andre ting er Himmelbjerget og Ejer Bavnehøj.

Hertha ses, af de lokale aktører, som et bidrag til lokalområdet, der bl.a. viser den menneskelige mangfoldighed og samtidig bidrager med et interessant og anderledes område med kreativt byggeri og spændende mennesker. Hertha er blevet et yndet udflugtsmål også for de lokale, der gerne benytter området og det ”spor i landskabet”, der går gennem Hertha.

”Det er jo megasejt, at der herude på bøhlandet kan være sådan et fællesskab af udviklingshæmmede og mennesker som du og jeg ... det er bare med til at bidrage positivt til byen synes jeg ... man både rummer og ser hvordan vi er forskellige ... De har utroligt mange ressourcer dernede og er nogle enormt spændende folk”

Michael Øulee Brugsuddeler i Herskind

”Det er bare sjovere at gå der, end nede i byen, der er bare lidt mere kultur ... og nogle anderledes huse”

Morten Bang – tilflytter til Herskind

”Det betyder at mange automatisk kommer forbi heromkring når de går sporet og i øvrigt er der jo mange heroppe fra, at hvis de får gæster, så tager de dem med rundt derude, for det er herude der er noget at se, som ikke er alle andre steder”

Hans Gravsholt – tidl. Redaktør af Herskindsigt

”Det er lidt ligesom at komme på en anden planet på nogle områder ... de bor lidt anderledes, der er lidt mere kollektivistiske over det på en måde”

Anna Margrethe Kristensen – Formand for forsamlingshuset

4.1.4 MANGEL PÅ NYE FRIVILLIGE

Et gennemgående tema i interviewene er således, at den gensidige betydning Hertha kan have for Herskind og omvendt er en centrale nøgle til at forstå den succes som folk oplever det har været. Dette har i høj grad været båret af en række nøglepersoner. En udfordring i forhold til at forsætte det konstruktive samarbejde er derfor, at der kommer nye

ildsjæle til i takt med at andre drøsler ned. I de sidste mange numre af *Herskindsigt* har der været opfordringer til at flere frivillige melder sig til arbejdet i landsbyrådet og arbejdet omkring det lokale blad. De ildsjæle, der har skabt sammenhæng og samarbejde på tværs er enten gået eller er tæt på pension, én af de helt centrale figurer i Herskind er flyttet og det er svært at finde nye kræfter til at udfylde deres roller.

”Det betyder noget at der er nogle personer, der tager initiativ og holder ting kørende ... og der fornemmer jeg nok at det kan blive et problem ... der er ikke nogen til at tage over. Jeg kan godt blive lidt bekymret for om vi er gode til at give det videre”

Kim Sørensen – skoleleder i Herskind skole og børnehus

”Med *Herskindsigt*, man hører folk sige: ”I kan da også bare det hele ude i Herskind” men sådan føler jeg jo ikke det er. Men sådan ser det ud i andres øjne, vi er dynamiske, men sådan synes jeg ikke mere det er ... vi har sådan været nogle få spydspidser, men lige nu synes jeg at jeg er lidt alene ”

Anna Margrethe Kristensen – Formand for forsamlingshuset

4.1.5 ER HERTHA EN Ø?

Det store integrationsarbejde, der er gjort fra Herthas side omkring de udviklingshæmmede borgere, har skabt genklang i Herskind, og samarbejdet ser ud til at være til fælles glæde. Derimod er de 123 andre beboere på Hertha ikke så synlige i *Herskinds* store fællesskab. De fleste børn, der bor på Hertha går på Rudolf Steiner skolen i Skanderborg og er dermed ikke en del af det lokale fællesskab omkring *Herskind skole*. Man fornemmer, at Hertha og *Herskind* har potentiale for at skabe endnu flere ”broer” af samarbejde i fremtiden.

”Når man er en minoritet, eller når man har et særligt værdisæt, som i nogle henseender adskiller sig fra mainstream, eller den måde som de fleste andre lever på, så får man en styrke gennem det fællesskab, men man frastøder også andre, som ikke er en del af det fællesskab ... det bliver meget en ideologisk tue man arbejder udfra, på godt og på ondt”

Jesper Simonsen – Leder af Kultur og Erhverv i Skanderborg Kommune

”Jeg tror det er nogle dygtige mennesker ... de er jo så kreative derovre det er jo et dejligt sted at komme, for man er jo altid velkommen virker det til. De siger jo altid hej. Jeg synes bare det er ærgeligt hvis der gemmer sig en masse børn man ikke for lov til at lære at kende”

Ulla- Maria tilflytter til Herskind

5. KONKLUSION

De to cases er udvalgt ud fra en idé om, at det her vil være særlig tydeligt at studere de afledte effekter af fællesskabsøkonomier i forhold til levedygtige lokalsamfund. Interviewene afspejler således også meget entydigt, at der er en stor gensidig effekt mellem fællesskabsøkonomierne og det omgivende samfund. På de efterfølgende afholdte fyraftensmøder, hvor resultaterne blev diskuteret, var der begge steder stor enighed om, at situationen havde set helt anderledes ud, hvis de to andelsvirksomheder ikke havde været tilstede i lokalområdet.

Fælles for de to cases er, at de er blevet signaturfortællinger i de to kommuner og bliver fremhævet og anvendes af de to kommuner i markedsføringsøjemed. Overordnet giver de to cases indblik i, hvordan organiseringen omkring en fællesskabsøkonomi er med til at skabe lokale arbejdspladser, der samtidigt støtter og vedligeholder den lokale økonomi. Begge cases er placeret i lokalområder, hvor der er individuelle lokale kræfter, der bakker op om og vedvarende bidrager til, at initiativerne lykkes. Den langvarige tilstedeværelse af både Hertha Levefællesskab og Thorup Strand Kystfiskerlaug bidrager ligeledes til, at banker og fonde tør investere i kooperativerne, som så igen får mulighed for at udvikle sig og ekspandere med nye tiltag. I begge cases har initiativerne været med til at bevare og skabe nye lokale arbejdspladser samt fastholde en befolkningsdynamik. Begge områder er lykkedes med at holde liv i en lokal Dagli'Brugs, en folkeskole og børneinstitutioner.

De to cases har hver især lykkedes med at opstarte og vedligeholde en fællesskabsøkonomisk virksomhed, men undersøgelsen viser også, at de to lokalområder har haft stor betydning for, at det har kunnet lade sig gøre her. Undersøgelsen afspejler ikke nogen recept eller skabelon for, hvordan man etablerer kooperativer, men kan konstatere, at der ser ud til at være behov for en gensidig dynamik og opbakning mellem initiativet og lokalområdet.

REFERENCER

Flyvbjerg, B. (2010). Fem misforståelser om casestudiet. Kvalitative metoder. S. Brinkmann and L. Tanggaard. København, Hans Reitzels Forlag: 463-487.

<https://kooperationen.dk/kooperativer/hvad-er-kooperativer/>

Evaluering af ”Liv i by og skole” – Jammerbugt Kommune 2017

Befolkningstal – Jammerbugt Kommune 2018

<http://www.thorupstrandfisk.dk/mere-viden/kystfiskerlauget/>

<http://thorupstrandkystfiskerlaug.dk/kodeks.pdf>

Hertha Levefællesskab 2015; Pjece udgivet af Landsbyfonden ved Hertha Levefællesskab

Befolkningstal fra Skanderborg Kommune januar 2018

Herskindsigt arkiv - <http://www.herskind-skiivholme.dk/herskindsigts-arkiv>